

DİN & FELSEFE

A R A Ş T I R M A L A R I

Religion and Philosophical Research

e-ISSN: 2667-6583

Aralık | December 2025

Cilt | Volume: 8 - Sayı | Number: 2

ÖZCAN AKDAĞ, DİN FELSEFESİ. KAYSERİ: KİMLİK YAYINLARI, 2024

Sabahattin ETİLER

sabahattinetiler17@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2586-7826>

Makale Türü | Type of Article: Kitabiyat | Book Review

Başvuru Tarihi | Date Received: 30.10.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 30.12.2025

Atıf | Cite As

Etiler, Sabahattin. "Özcan Akdağ, Din Felsefesi. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2024". *Din ve Felsefe Araştırmaları* 8/2 (Aralık 2025), 99-105.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement

Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uyduklarını kabul eder.

The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

ÖZCAN AKDAĞ, *DİN FELSEFESİ. KAYSERİ: KİMLİK YAYINLARI, 2024*

Sabahattin ETİLER

Tarihsel açıdan bakıldığında, din felsefesi disiplini sorunsallaştırılan birçok konunun felsefi düşüncenin başlangıcından bu yana tartışıldığı söylenebilir. Bununla birlikte, din felsefesinin bir disiplin olarak ortaya çıkışı modern dönemde olmuştur. Genel kabule göre, din felsefesi ifadesini ilk defa Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) kullanmıştır. Nitekim söz konusu Alman filozofun *Din Felsefesi Dersleri* adlı eseri, alanın kurucu metni olarak kabul edilmektedir.¹ Ne var ki ülkemizde din felsefesi disiplininin uzun bir süre gerekli ilgiyi görmediği söylenebilir. Acar'ın işaret ettiği gibi, ülkemizdeki felsefe bölümlerinde din felsefesinin, 2000'li yılların başına kadar oldukça ihmal edilmiş bir konumda bulunduğu görülmektedir.² Benzer şekilde, dindar kitleler de din felsefesi alanına karşı mesafeli bir tutum benimsemişlerdir. Hatta yakın geçmişte, ilahiyat fakültelerinin programlarını yeniden düzenleme, daha açık bir ifadeyle felsefe derslerinin sayılarını azaltma girişiminde bulunulmuştur.³ Bu çerçevede, din felsefesi disiplininin önemini yeterli ölçüde anlayamamış olmasının birçok nedeninden söz edilebilir. Ancak bu durumun en önemli nedeni, Reçber'in işaret ettiği gibi, sekülerleşme olgusunun ülkemizde ciddi bir entelektüel dönüşüm yaratamaması ve söz konusu olgunun kendisini daha çok politik düzlemde hissettirmesidir.⁴

Kuşkusuz, bu tespitlerden hareketle din felsefesi alanının bütünüyle ihmal edildiği sonucuna varılmamalıdır. Nitekim Türkiye'de ilk olarak 1926 yılında Darü'l Fünûn İlahiyat Fakültesi programına Din Felsefesi adıyla bir ders konulmuştur. Söz konusu dersi ilk okutan kişi Mehmet Emin Erişirgil'dir (1891-1965). Daha sonra ise görev Mustafa Şekip Tunç'a (1886-1958) verilmiştir.⁵ Uzun bir kesintinin ardından din felsefesi, 1973'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi programına alınmış ve ders 1976'da ilk kez Mehmet S. Aydın tarafından okutulmuştur. Aydın, dersi okutmaya başladıktan yaklaşık on bir yıl sonra *Din Felsefesi* (1987) adlı kitabını yayımlamıştır.⁶ Aydın'ın çalışması din felsefesine giriş mahiyetinde yazılmış ilk sistematik eser

¹ Mehmet Sait Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007), 1; Din felsefesinin ortaya çıkışında David Hume (1711-1776) ve Immanuel Kant'ın (1724-1804) etkisi için bk. James Collins, *The Emergence of Philosophy of Religion* (New Haven: Yale University Press, 1967).

² Rahim Acar, "Takdim", *Türkiye'de Din Felsefesi*, ed. Nesrin Bağcı Erciyas - Rahim Acar (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 8.

³ Acar, "Takdim", 8-9.

⁴ Mehmet Sait Reçber, "Din Felsefesi Üzerine", *Felsefe Dünyası* 55 (15 Temmuz 2012), 46.

⁵ Bayram Dalkılıç, "Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Din Felsefesi", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* (2009), 285.

⁶ Dalkılıç, "Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Din Felsefesi", 288.

olmakla birlikte, onu izleyen dönemde pek çok giriş kitabı kaleme alınmıştır.⁷ Özellikle son yıllarda, genelde felsefeye, özelde ise din felsefesine yönelik belirgin bir ilgi artışı gözlemlenmektedir. Buna paralel olarak, din felsefesi disipliniyle ilgili hem genel okuyucuya hitap eden hem de ders kitabı olarak kullanılabilecek eserlerin sayısı da artmaktadır. Biz de bu yazımızda, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olan Özcan Akdağ tarafından kaleme alınan ve ciddi bir emek mahsulü olduğu görülen *Din Felsefesi* kitabını değerlendireceğiz.

Aslına bakılırsa yukarıda da bahsi geçtiği gibi, ülkemizde din felsefesi disipliniyle ilgili birçok giriş kitabı telif edilmiştir. Yazar, bu eserlere rağmen neden yeni bir giriş kitabı kaleme almıştır? Akdağ, söz konusu soruyu eserin “Önsöz” kısmında yanıtlamaktadır. Akdağ’a göre telif edilen din felsefesi kitaplarının çoğunluğu derleme çalışmalarıdır. Bu durum çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, söz konusu derleme çalışmaların üslup, yöntem ve dil açısından bütünlükten yoksundur. Yine bu eserlerde tekrarların olması da söz konusu derleme eserlerin bir diğer kusurudur (4). İşte yazar, bu kusurları azaltmayı ve din felsefesinin temel konularını okuyucuya daha sade ve bütüncül olarak aktarmayı amaçladığı için bu eseri kaleme almıştır. Akdağ’ın belirttiği üzere, din felsefesine giriş niteliğindeki bazı kitaplar editöryal çalışmalarıdır; ancak bu alanda tek bir yazar tarafından kaleme alınmış hatırı sayılır sayıda eser de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Akdağ’ın tek yazarlı giriş kitapları varken neden yeni bir giriş kitabı yazdığı sorusu akla gelmektedir. Ancak Akdağ, açıklamalarında bu tercihin sebebini belirtmemektedir.

Eserin, “Din Felsefesi Nedir?” başlığını taşıyan “Giriş” bölümünü sırasıyla “Akıl ve İman”, “Tanrı’nın Varlığına Dair Deliller”, “İlahî Sıfatlar”, “Âlemin Hudûsu-Kidemi Problemi”, “Tanrı Anlayışları”, “Kötülük Problemi”, “Ateizm”, “Din Dili”, “Özgürlük, İnsan ve Tanrı”, “Tanrı-Ahlâk İlişkisi”, “Din-Bilim İlişkisi”, “Kişisel Kimlik ve Ölüm Sonrası Hayat” bölümleri izler. Yazarın din felsefesinin temel konularını büyük oranda doyurucu/ayrıntılı bir içerik ve sade bir dille ele aldığı söylenebilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki din felsefesine giriş mahiyetindeki kitap çok sayıda bölümden oluşmaktadır. Bu nedenle değerlendirmelerimizi hem ilgimizi daha çok çeken hem de kitabı temsil niteliği yüksek bölümlerle sınırlandıracağız. Ayrıca, değerlendirmemizin kitabın bölümlerinin özetine dönüşmemesi açısından bu yöntemin daha sağlıklı olduğunu düşünüyoruz.

Kitabın yukarıda sayılan konu başlıkları arasında görüldüğü gibi, “Vahiy-Mucize” ve “Dini Çeşitlilik” gibi konuların ihmal edilmesi eserin önemli bir eksikliği olarak görülebilir. Bunların yanında, kanaatimizce, yazarın Kıta Avrupası felsefe geleneğindeki yaklaşımlara ve filozoflara değinmemesi de önemli bir eksikliklerdir. Aslına bakılırsa söz konusu eksiklik Akdağ’ın eserine de özgü değildir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’deki durum açısından bakıldığında, din felsefesine giriş niteliğindeki çalışmaların içeriğini büyük oranda analitik din felsefesinde ele alınan konular

⁷ Literatürdeki giriş kitaplarının bazıları için bk. Rahim Acar - Fatma Yüce, “Din Felsefesi Literatüründe Kuşbakışı Bir Gezinti”, 9/17 (2011), 204-205.

oluşturmaktadır. Ancak giriş niteliği taşıyan kitapların söz konusu alanı bütün zenginliği ile tanıtmaması elzemdir. Daha açık bir ifadeyle, yazar herhangi bir felsefi yönelimi benimsemiyor olsa dahi, giriş kitaplarında her türlü yaklaşım hakkında betimleyici bir tasvir yapmak oldukça önemlidir. Bu değerlendirmeler ekseninde düşünüldüğünde, din felsefesi ile ilgili en azından yeni telif edilen giriş çalışmalarında günümüzün bu alanda önemli isimleri arasında yer alan Jean L. Marion (d. 1946), John D. Caputo (d. 1940) ve Richard Kearney (d. 1954) gibi isimlerin fikirleri de yerini almalıdır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, her bölümün oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alındığı söylenebilir. Bununla birlikte, bazı bölümler biraz daha detaylandırılmaya müsait gözükmektedir. Örneğin eserin ilk kısmı olan “Akıl ve İman” bölümünde özellikle “Eleştirel Akılcılık” başlığı oldukça kısa tutulmuştur. Oysaki dini epistemoloji tartışmalarında merkezi bir yeri olan Reformcu epistemoloji taraftarlarının katı temelciliğe/delilciliğe yönelttiği eleştirilere ve onlara yöneltilen eleştirilere daha ayrıntılı olarak değinilebilirdi. Yine eserin altıncı kısmı olan “Kötülük Problemi” bölümünde söz konusu sorunla irtibatlı olan “sonsuz cehennem sorunu” ve “hayvanların acıları” gibi güncel sorunlar ele alınabilirdi.

Akdağ’ın işaret ettiği gibi, din felsefesi sadece dini iddiaların lehindeki argümanlara odaklanmamalı, dini öğretilerin aleyhindeki argümanları da felsefi bakış açısıyla değerlendirmelidir (23). Ne var ki ülkemizde kaleme alınan din felsefesi eserlerinde güncel ateist itirazlar yeterli ölçüde incelemeye konu olmamaktadır. Akdağ’ın söz konusu eserinde de güncel ateist itirazlar yeterli ölçüde ele alınmamıştır. Söz gelimi, “Ateizm” bölümünde J. L. Schellenberg (d. 1959) özelinde “İlahi gizlilik sorunu” ele alınabilirdi. Yine aynı bölümde Stephen Law’ın (d. 1960) teizm karşı ileri sürdüğü “Kötü-Tanrı itirazı” incelenebilirdi. J. L. Mackie (1917-1981) ve Graham Oppy (d. 1960) gibi isimlerin teistik delillere yönelik güncel itirazları eserin “Deliller” bölümünde değerlendirilebilirdi.

Bilindiği gibi din felsefesi disiplini Batı’da doğmuş ve gelişmiştir. Bu durum din felsefesi disiplininin Batı dışındaki kültürler tarafından zaman zaman yabancı bir alan olarak algılanmasına neden olmuştur. Aslına bakılırsa din felsefesinde sorunsallaştırılan birçok problem evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bundan dolayı din felsefesinin sorunlarını sadece Batı’da doğup yetişen yabancı yazarlara referansla ele almak bir zorunluluk olarak görülmemelidir. Başka bir ifadeyle, din felsefenin sorunlarını tartışırken farklı din ve kültüre müntesip olan düşünürleri bir araya getirmek oldukça önemlidir. Ne var ki ülkemizdeki çeviri din felsefesi giriş kitaplarının bu hususta pek de yeterli olduğu söylenemez. İşte Akdağ’ın eseri bu açıdan oldukça başarılı görünmektedir. Yazar, din felsefesinin temel konularını tartışırken farklı teistik dinlerin felsefi/teolojik geleneklerinde önemli bir yere sahip olan düşünürlerin görüşlerine başvurmayı ihmal etmemiştir. Eserde İbn Sînâ (980-1037), Gazzâlî (1038-1194), İbn Rüşd (1126-1198), İbn Meymûn (1138-1204) ve Thomas Aquinas (1225-1274) gibi düşünürlerin görüşlerine sıklıkla atıfta bulunulmuştur.

Yazarın bazı ifadelerinin ise eleştiriye açık olduğunu belirtmek gerekir. Eserin üçüncü bölümünde Akdağ şöyle demektedir: “Yaratmanın mahiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim bu konuda üç yaklaşımın olduğu söylenebilir: a) Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi teistik dinlerin kabul ettiği yoktan yaratma düşüncesi...” (119). Bizce bu ifade oldukça sorunludur. Nitekim teistik dinlerin felsefi/teolojik geleneklerinde yoktan yaratma anlayışını benimsemeyen düşünürler de vardır. Yazarın söz konusu cümlesi şu şekilde anlaşılmaya müsaittir: Yoktan yaratma düşüncesini benimsemeyen İbn Sina gibi düşünürler, “İslam’ın kabul ettiği yoktan yaratma düşüncesini” kabul etmemekle din dışı bir anlayışı benimsemişlerdir. Böylesi bir yanlış anlaşılmaya neden olmamak için söz konusu ifade üzerine yeniden düşünülmesi gerektiğini ifade etmek isteriz.

Yazarın görüşlerini aktardığı bazı düşünürlerle doğrudan atıfta bulunmaması da eserin eleştiriye açık bir diğer yönüdür. Mesela yazar, eserin ikinci bölümünde şöyle demektedir: “William Craig’a (d. 1949) göre kozmolojik delil her ne kadar Antik Yunan düşüncesinde ortaya çıkmış olsa da en parlak dönemini İslam düşüncesinde yaşamıştır” (66). Görüldüğü gibi bu cümlede Craig’in bir tespitinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte, yazarın Craig’in hiçbir eserine atıfta bulunmadığı görülmektedir. Bize göre, söz konusu ifade şayet ikincil bir kaynaktan alındıysa bunun da açık bir üslup ile belirtilmesi gerekir. Ancak Akdağ’ın üslubu doğrudan Craig’den alınmış izlenimi vermektedir. Buna rağmen söz konusu isme doğrudan atıfta bulunulmamıştır.

Aslına bakılırsa tüm bu eleştirilerimize rağmen, eserin oldukça özgün yönlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Diğer giriş kitaplarıyla kıyaslandığında bu durum açıkça görülecektir. Nitekim eserin ilk bölümünde dinin mahiyeti ve kaynağı konusunun diğer din felsefesine giriş eserlerine oranla daha ayrıntılı olarak ele alınması (11-16), eserin beşinci bölümünde panteizmin farklı türlerinden söz edilmesi (151) ve nihayet eserin dokuzuncu bölümünde Molinizm ve Şimdıcilik gibi yaklaşımların ele alınması (244-247), bu özgünlüğün belli başlı örnekleri olarak belirtilebilir. Yine yazarın, din felsefesi alanındaki yeni konu, tartışma ve kavramları ele alma ve tanıma noktasında oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Örneğin yazar, güncel kötülük sorunu tartışmalarında merkezi bir konuma sahip olan şüpheli teizm hakkında kısa da olsa bilgi vermektedir (142). Oysa ülkemizdeki çoğu din felsefesi kitabında bu tarz güncel yaklaşımlara yer verilmemektedir. Ayrıca “Ateizm” bölümünde, Tanrı’nın varlığını mantıksal olarak imkânsız ve tutarsız göstermeye çalışan ve Robin Le Poidevin (d. 1962) tarafından “kipsel ateistik argüman” olarak adlandırılan argüman ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (181-183). Eserin “Din Dili” bölümünde ise çoğu giriş kitabında adı dahi anılmayan feminist din dili teorisinin incelenmiş olması dikkat çekicidir (216-217). Nitekim sözünü ettiğimiz bu örneklerin işaret ettiği üzere yazar, Türkiye’deki din felsefesi kitaplarının önemli bir kısmını içerik bakımından aşmıştır. Bu nedenle Akdağ’ın büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Özcan Akdağ tarafından kaleme alınan Din Felsefesi kitabının ciddi bir emeğin ürünü olduğu söylenebilir. Eser, dilinin sadeliği sayesinde geniş bir

okuyucu kitlesine hitap etme potansiyeline sahiptir. Kuşkusuz, hemen her çalışmada olduğu gibi Akdağ'ın eserinde de eleştirilebilecek bazı yönler bulunmaktadır. Bununla birlikte, tüm eksikliklerine rağmen kitap, din felsefesinin temel konularını ayrıntılı bir biçimde ele almakta ve bu yönüyle piyasadaki birçok giriş kitabına kıyasla daha kapsamlı bir içerik sunmaktadır. Bu bakımdan Özcan Akdağ'ın emeği takdire şayandır. Gelecek çalışmaların mevcut olanı daha da iyi bir noktaya çıkararak çalışmalar olmasını umut ediyoruz. Din felsefesi disiplininin gelişimi için gösterdiği çabalardan ötürü Özcan Akdağ'a teşekkür ve tebriklerimizi sunuyoruz.

KAYNAKÇA

- Acar, Rahim. "Takdim". *Türkiye'de Din Felsefesi*. ed. Nesrin Bağcı Erciyas - Rahim Acar. 160. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Acar, Rahim - Yüce, Fatma. "Din Felsefesi Literatüründe Kuşbakışı Bir Gezinti" 9/17 (2011), 203-230.
- Aydın, Mehmet Sait. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, 11. Basım, 2007.
- Collins, James. *The Emergence of Philosophy of Religion*. New Haven: Yale University Press, 1967.
- Dalkılıç, Bayram. "Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Din Felsefesi". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 281-292.
- Reçber, Mehmet Sait. "Din Felsefesi Üzerine". *Felsefe Dünyası* 55 (15 Temmuz 2012), 39-51.